

Interview

Dr. Jan van Butselaar

In verband met het eredoctoraat Martin Luther King jr., 20 oktober 1965

22 mei 2020

SERVUS project verzorgd door Britt Bakker en Sylvia van de Bunt

Introductie

Tijdens de dr. Martin Luther King jr. (MLK) Lezing op 4 april 2017 op de VU is het project ‘Herinneringen aan MLK’ aangekondigd van SERVUS in samenwerking met Alumni-relaties VU, de VU Vereniging en andere VU-betrokkenen. Dit project houdt in dat VU-alumni worden geïnterviewd die erbij waren toen King op 20 oktober 1965 het VU eredoctoraat in de Sociale Wetenschappen verkreeg en/of op 21 oktober 1965 aanwezig waren bij de ontmoeting tussen King en VU studenten in Grand Hotel Krasnapolsky in Amsterdam.

- Wat is uw naam? (Gerrit) *Jan van Butselaar*
- Wat is uw leeftijd? 77
- Wat is uw beroep (geweest)? *Predikant Domburg en Westkapelle/Docent kerkgeschiedenis École de Théologie de Butare, Rwanda/ idem, Seminario Unido de Ricatla, Mozambique/Algemeen secretaris Nederlandse Zendingsraad/ General Secretary International Association for Mission Studies.*
- Waar hebt u gewoond in 1965 ten tijde van het bezoek van MLK? *In Amsterdam*
- Waar bent u momenteel woonachtig? *Bennebroek*
- Wanneer studeerde u aan de VU en welke opleiding? *Ik studeerde theologie van 1962 tot 1971.*
- Kunt u nog iets meer vertellen over uw beroepswerkzaamheden? *Tijdens mijn loopbaan heb ik lange tijd (met een interval van 1980 tot 1982) in Afrika gewerkt, onder meer als docent kerkgeschiedenis aan de École de Théologie de Butare, in Rwanda. Eveneens als docent kerkgeschiedenis aan het Seminario Unido de Ricatla in Mozambique. Tijdens mijn werk voor de Nederlandse Zendingsraad (NZR) was ik ook veel in Afrika te vinden. Een kleine anekdote uit die tijd: Ik was op dienstreis in Kenia en daar had ik een vrij weekend. Ik ging daarom naar vrienden in Nairobi. Ze vroegen of ik meeding naar de kerk bij de Masai. De dominee daar ontdekte dat ik ook predikant was en vroeg me of ik 30 km verderop wilde preken, want voor die dienst was geen voorganger beschikbaar. Ik had nog nooit in het Engels geprekt en moest dat toen wel doen. Er was een vertaler bij die het in het Maa vertaalde. Het was een dienst in de open lucht. Ik ben tijdens de dienst enorm verbrand, en moest daarna meteen door naar een bijeenkomst van de Wereldraad van Kerken. Bij aankomst zei men verschrikt: “Wat zie jij eruit! Heb je een ongeluk gehad?” En ik antwoordde hen vrolijk: “Voor het eerst van mijn leven heb ik geleden voor de Heer!”*
- Herkende u in de Afrikaanse kerk iets van de Amerikaanse gospel sfeer en samenzang zoals je dat in de kerkgenootschap van dr. Martin Luther King jr. tegenkomt? *In de Afrikaanse kerken wordt soms wel, soms niet enthousiast*

gezongen. Toen ik in Rwanda kwam (1975) verwachtte ik eigenlijk dat enthousiasme wel, maar de diensten waren er toen heel saai. Echter, in de Pinksterkerken en in de 'evangelical' kerken gebeurt dat wel; daar wordt veel en levendig gezongen. Vandaag bevrijdt men zich steeds meer van westerse vormgeving in de kerk in Afrika en zijn de diensten meer in lijn met de Afrikaanse cultuur.

- Had Dr. King een band met de Afrikaanse kerk? MLK was Baptist. Baptisten zijn wereldwijd missionair zeer actief, ook in Afrika. De Southern Baptist Convention in Amerika heeft een van de grootste zendingsorganisaties ter wereld met meer dan duizend uitgezonden medewerkers. MLK had geen directe band met de kerk in Afrika. Hij heeft wel contacten gehad met Zuid-Afrika. MLK was beïnvloed door Mahatma Gandhi. Gandhi was op zijn beurt weer erg geïnspireerd door het Nieuwe Testament. Het had maar een haartje gescheeld of Gandhi was christen geworden...*
- Hoe bent u betrokken geraakt bij het bezoek van MLK? Ik ben er zelf achteraan gegaan toen ik de aankondiging zag, omdat ik wel belangstelling had in MLK. Ook trouwens in Prins Bernhard.*
- Hebt u gemerkt dat het bezoek van MLK enigszins controversieel was toen der tijd? Neen.*

❖ De ceremonie zelf

- Ik was aanwezig bij de uitreiking van het eredoctoraat zelf in het Concertgebouw.*
- Welke rol speelde u tijdens het bezoek? Ik had geen ceremoniële rol, maar kwam als student. Ik kon een toegangskaartje krijgen via de pedel, dhr. Van Sintemaartensdijk. Ik ging er alleen heen.*
- Kunt u zich nog een specifiek moment herinneren? De ceremonie in het Concertgebouw was heel bijzonder. Mooi vind ik nog steeds dat MLK, anders dan de andere eredoctores, geen rokkostuum had. Daarom kreeg hij van dominee Johannes Jacobs (Jan) Buskes jr. zijn toga te leen. Ze hadden ongeveer hetzelfde postuur. MLK en ds. Buskes kenden elkaar waarschijnlijk al voordat MLK naar de VU kwam, ze waren geestverwanten. Buskes was de een van de eersten die het vraagstuk van blank racisme, maatschappelijke gelijkheid en gelijkwaardigheid in Nederland aan de orde stelde. Dat waren voor King en Buskes heel belangrijke thema's. Ze waren predikant, maar geen politici (zie verderop in dit interview meer over Ds. Buskes).*
- Hoe reageerden mensen om u heen, in het Concertgebouw? Het was een uitermate plechtige bijeenkomst. Prins Bernhard met messcherp gesneden rokkostuum. Het leek wel een plaatje, zo perfect. Daarnaast die hele eenvoudige dominee, die staat te kijken met een blik van 'wie ben ik dat ik deze eer krijg'. MLK was heel*

bescheiden. Het contrast tussen King en Bernhard was enorm. Het leek bijna alsof de hele ceremonie om Prins Bernhard draaide. Zijn reputatie was toen nog geheel intact. Zijn rol in WO2 en in de opbouw van de economie erna werden algemeen geroemd. De Hofmans en Lockheed affaires, daar wisten we toen nog niets van.

- Er waren die middag in het Concertgebouw zeer erudiete en gezaghebbende mensen die eredoctor werden, een hele serie. Zoals Jacques Ellul, maar hij mocht ook niet spreken. Wat me later pas opviel en toen niet besepte, was dat MLK een eredoctoraat kreeg in de sociale wetenschappen, niet in de theologie. Terwijl dat voor een predikant een logische keuze zou zijn geweest. Hoe kwam dat? Waarschijnlijk omdat in de theologische faculteit maatschappelijke vraagstukken nog weinig een rol speelden. De VU is ontstaan vanuit de gereformeerde overtuiging dat kerk en staat ieder een eigen verantwoordelijkheid hebben. Als theoloog voelde je je niet geroepen om sociale vraagstukken te bestuderen; als gelovige uiteraard wel.*
- Voor personen die geen deelgenoot hebben kunnen zijn is het soms moeilijk een ervaring te beschrijven. Waarmee was deze ervaring voor u te vergelijken? Kunt u dit beschrijven? Voor mij was het de eerste keer zo indringend om met MLK en zijn wereld, zijn denken, in aanraking te komen. Naast de colleges van Joh Verkuyl, hoogleraar missiologie aan de Theologische Faculteit van de VU, was King degene die me de ernst van het kwaad van racisme bijbracht. Verkuyl was een vriend van Buskes en Beyers Naude, Dat waren dezelfde soort mannen...*

❖ Na afloop

- Wat is u het meest bijgebleven van het evenement? Het grote verschil tussen MLK en Prins Bernhard: de laatste groot, groots, met zijn familie om hem heen en de hele entourage. Daarentegen King: klein van postuur, zwart en met één vriend...*
- King en de kracht van zijn woorden: Zoals King de woorden sprak in Krasnapolsky: “..out of the mountain of despair the stone of hope..”. King benadrukte de gelijkheid van mensen, een zeer Bijbels begrip. “Nous sommes de la même race, tous les habitants de la terre” (naar Psalm 100), kregen Zwitserse zendelingen in de 19e eeuw te horen van de jonge christenen in Zuid-Afrika. Dat was ook heel herkenbaar in de speech van MLK. Het timbre in zijn stem was zo bijzonder, niet kil en afstandelijk. King verstond de kunst om verantwoorde analyse samen te laten gaan met authentieke emotie. Bijvoorbeeld als hij sprak over de toekomst van zijn kinderen, dan hoopte hij dat ze niet beoordeeld zouden worden op hun huidskleur, maar op hun karakter. Dat begrijpt iedereen. Ik heb Kings toespraak tijdens de Dies vergadering van het VU corps in Krasnapolsky gelezen. Dat kwam bij mij op papier over als een serie vriendelijke en keurige woorden. Echter, later hoorde ik deze toespraak van King in een audio (audio op SERVUS site), met dat bijzondere timbre in zijn stem en dat maakte het verschil. Hij heeft het over een reëel probleem, en weet het te brengen op een manier die heel indringend is.*

- *De kracht van King's woorden. Listen to the empowering words of Dr Martin Luther King jr. King sprak de taal van de zwarte mensen. Hij heeft het niet alleen over dorre cijfers, maar ook de emotie speelt een rol. Hij sprak duidelijk vanuit een Bijbelse context. Dat was heel herkenbaar voor mensen. Andere activisten konden dat minder. Die konden de betrokken groepen niet zo goed bereiken. Ik ben nu Stephen L. Carter, The Emperor of Ocean Park, aan het lezen, een schitterend boek. Daarin staat onder meer beschreven hoe 'liberal' politici ondanks goede bedoelingen de 'dark nation' (Carter) uiteindelijk niet konden bereiken. Een heel belangrijke kracht van King was dat hij zijn maatschappijvisie combineerde met pleidooi voor geweldloosheid. Dat maakte hem ook acceptabel voor de grote delen van de blanke gemeenschap. Hij was er niet op uit iets te vernielen, maar wilde opbouwen; hij gaf mensen hoop op verbetering. Het gaat om heel normale mensen, dat is zijn uitgangspunt. MLK was niet volmaakt, maar wel een echt mens. Dat zie je ook in de kerkgemeenschap terug. Daar is ook niet iedereen volmaakt, maar daardoor juist goed om er deel van uit te maken, van zo'n inclusieve gemeenschap.*

- *King en Ds. Buskes en hun gemeenschappelijke idealen. Buskes zorgde die dagen van zijn bezoek aan de VU voor MLK. Buskes was hervormd evangelisatie-predikant in Amsterdam. In de 20er jaren was Ds. Buskes met de Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband meegegaan. Dat kerkverband is na de 2e wereldoorlog opgegaan in de Nederlandse Hervormde Kerk. Buskes genoot destijds al grote bekendheid als socialist en anti-militarist. Hij was een van de weinigen die al met het vraagstuk van racisme bezig was in wetenschap en praktijk. Er was toen een bioscoop Victoria op de Sloterkade in Amsterdam. Daar hield Buskes zijn diensten. Het was er altijd bomvol. De diensten waren getoonzet op een hedendaagse manier, niet zo traditioneel. Toch was Buskes in zijn opvattingen orthodox. Buskes was uiteindelijk een gereformeerd predikant gebleven; hij had theologie gestudeerd aan de VU. Hij heeft ook geschreven over MLK zoals "Martin Luther King" (serie Kopstukken uit de twintigste eeuw, 25, Den Haag: Kruseman 1965). Buskes kon heel goed schrijven. Zijn boek over de apartheid in Zuid-Afrika was heel baanbrekend. Heel schrijnend ook. Buskes was een van de eersten die zo duidelijk aangaf wat er mis was in de verhoudingen tussen de bevolkingsgroepen in dat land. Dat was allemaal nog in de jaren zestig.*

- *In de biografie over Ds. Buskes geschreven door Dr. E.D.J. de Jongh, Buskes dominee van het volk. Kampen, Uitgeverij Kok, 2e druk 1999, wordt ingegaan op zijn samenwerking met Dr King. p.341, 2e alinea. Waarom zou Buskes zich afvragen hoe het zou zijn geweest als King onder ons zou leven en werken? Denk je dat Buskes zich afvroeg of de stijl en aanpak van King te zeer Amerikaans is, en dat hij in bijvoorbeeld Nederland niet zo'n bereik zou hebben gehad? Ik denk dat Buskes bedoelde dat het heerlijk is een ongemakkelijke profeet in een ver buitenland (vooral als hij dood is) te verheerlijken - maar als zo iemand bij ons het maatschappelijk feilen en falen*

aan de orde had gesteld, zouden dezelfde bewonderaars misschien wat minder enthousiast zijn. Buskes dacht misschien wel aan de kritiek die hemzelf in Nederland ten deel viel...

- p.341, 3e alinea. Hier wordt King's 'visioen van bevrijding van de gehele Amerikaanse samenleving' genoemd. *Dat was zijn sterke punt: het ging hem niet om verdelen en vernielen, maar om verbinden en vernieuwen. Zelfde visie ontdekte ik indertijd bij Desmond Tutu, die eens zei in Amersfoort tijdens de apartheid in zijn land: 'ik heb zo met die blanken te doen, ze missen zo veel. Want wij zijn zo aardig, zo vriendelijk en dat ontgaat hen nu allemaal.'* Sterk.
- p.341 onderaan en 342 bovenaan: hier gaat het om een King-herdenkingsdienst in de Westerkerk. Was je daarbij en heb je daar nog herinneringen aan, met name de toespraak van Buskes? Onduidelijk is of er wel/geen zegen werd gegeven tenslotte. *Ik denk dat we toen in Parijs waren... En die zegen zal er wel gekomen zijn, hoor, Buskes kennende...*
- De roerige jaren zestig op de VU, hoe heeft u dat beleefd? *Ik heb er niet zoveel van gemerkt. Wel herinner ik me een voorval waarbij de liften in het VU hoofdgebouw op een gegeven moment bezet waren door protesterende studenten. Een hoogleraar die aankwam om college te geven en niet werd doorgelaten, bestempelde hen als 'proleten'. Voor de hoogleraar zat er niets anders op dan per trap zich naar de 14^e verdieping te begeven...*
- Heeft het gedachtegoed van MLK een speciale plek in uw leven? Hoe draagt u dit uit? Kunt u hiervan een voorbeeld geven? *Ik heb in verschillende functies in de zending gewerkt. Juist in mijn werk in Afrika en de rest van de wereld heeft mijn alertheid voor het gevaar van racisme me grote diensten bewezen.*
- Heeft u nog een andere leuke herinnering gerelateerd aan MLK? *Ik ben in zijn kerk geweest in Atlanta, waar dr. Martin Luther King jr. vroeger dominee was. Naast de kerk is een klein museum; op de binnenplaats daarvan is hij begraven. Werkelijk buitengewoon om dit te zien. Dit bezoek bracht voor mij de geschiedenis en de ontmoeting met MLK wel weer in herinnering. Ik moest terugdenken aan de ceremonie in het Concertgebouw; in zijn kerk zag ik als het ware zijn koor staan zingen met King ervoor. Ik was erg onder de indruk. Het museum in Atlanta is indrukwekkend, midden in een arme zwarte wijk. Zoals in vrij veel Amerikaanse musea is er sprake van een zekere persoonsverheerlijking. Dat is typisch voor de Amerikaanse cultuur. Dat moet je voor lief nemen. Er zijn geen kunstschaten in het MLK museum, maar de beelden roepen veel herinneringen op. Het feit dat Amerika een nationale MLK feestdag heeft op de 3^e maandag van januari, geeft ook de belangrijke plaats aan die King in de Amerikaanse geschiedenis inneemt.*
- Terugkijkend naar de strijd die MLK destijds voerde, is de situatie in Amerika verbeterd anno 2020? *Als je zwart bent in Amerika, dan moet je een extra tandje bijzetten, to say the least. Als je een arme blanke bent, is dat trouwens niet veel beter. Als je de armoede in de z.g. 'caravan camps' ziet, onthutsend. Daar was ik*

erg van onder de indruk. Er is nog altijd een geweldige kloof tussen arm en rijk. De American Dream is dat je kunt opklimmen van krantenjongen tot miljonair - maar je kunt ook terugvallen! Als je een huis hebt gekocht met zware hypotheek en je raakt je werk kwijt of er is een echtscheiding, dan zak je meteen enorm in welvaart. Wat betreft het MLK ideaal van 'social justice'; Amerika heeft weinig sociale vangnetten. In deze tijd van coronapandemie: je krijgt een beetje bijstand, maar dat stelt niet veel voor en is rampzalig. Dit tekort aan sociale voorzieningen is een voedingsbodem voor criminaliteit.

❖ Overig

- MLK en VU identiteit. MLK, idealen van sociale rechtvaardigheid (*social justice*) en mensenrechten en de hedendaagse samenleving. Hoe kan de VU bijdragen in het verwezenlijken van King's idealen in haar onderwijs en onderzoek? *Ik denk dat het van groot belang is de thema's van MLK's doen en denken zoals racismebestrijding, bevordering van sociale gerechtigheid, opkomen voor mensenrechten, in alle faculteiten thematisch aan de orde te stellen. Een goed voorbeeld ervan hoe dat kan is te zien aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. In de Economische Faculteit van de EUR zijn Prof. dr. Paul van Geest (hoogleraar kerkgeschiedenis Tilburg en VU) en Prof. dr. Kees van der Kooi (emeritus hoogleraar Systematische Theologie VU) aangesteld om zingeving in het universitair onderwijs vorm te geven. <https://www.eur.nl/en/esc/news/theologian-kees-van-der-kooi-appointed-distinguished-lecturer-esaa-0> h*

- ❖ Hieronder treft u de eerdere interviews aan met VU Alumni. Het zou fantastisch zijn als u na het lezen van een interview, enkele reflecties wilt opschrijven. Wellicht brengt het u tot een aanvullend inzicht en/of associatie op het thema.

• Interview met Dick Kuiper, 13 augustus 2019 (pdf) *Dick Kuiper ken ik ook. We hebben samen met anderen ooit een rapport geschreven en elkaar toen regelmatig gezien. Het was een oriëntatie stuk voor het Christelijk onderwijs. Ik deed de theologische en Dick Kuiper de sociologische invalshoek.*

• Interview met Arend Soeteman, 6 april 2020 (pdf) *Ik ken een broer van hem, die ook predikant is. Arend en ik hebben in dezelfde tijd gestudeerd aan de VU.*

Met dank voor uw medewerking!!!

Het MLK SERVUS team

Foto's uit de 1960s en daarna

Deze groepsfoto is van de buitendag van de lustrumviering van O.V. Amphiktionos (1965), op bezoek bij de Benedictijner abdij in Oosterhout (thans gesloten). Ik (zonder baard!) sta links naast de gastenpater met de affiche in onze handen.

Foto van een bevestigingsdienst van predikanten in Remera, Rwanda, waarin ik mocht preken.